

ДИСЦИПЛІНА „УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)” ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

У статті розглянуті особливості викладання дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” у вищих навчальних закладах. Наголошено, що програмний матеріал курсу є особливо необхідним для становлення та особистісного розвитку майбутнього спеціаліста.

Ключові слова: професійна комунікація, мовні засоби, нормативність мовних одиниць, інтерактивні методи навчання, пізнавальна функція, функція зацікавлення.

The paper views the peculiarities of teaching "The Ukrainian Language (For Professional Purposes)" in higher educational establishments. It is emphasized, that the syllabus is especially necessary for the formation and personal development of a future specialist.

Key words: professional communication, language means, standardization of language units, interactive teaching methods, cognitive function, the function of interest.

Постановка проблеми. Важливим завданням вищої школи є підготовка спеціаліста, який не тільки досконало володіє відповідними знаннями з певної галузі, а також пристосований до умов сучасного ринку праці. А ці умови вимагають особливих знань і вмінь, не завжди пов'язаних з обраним професійним напрямком, але є обов'язковими для кожного, хто прагне знайти пристойну роботу й побудувати успішну кар'єру. Не можна уявити конкурентоздатного спеціаліста, який не знає норм культури мови, не володіє навичками професійного комунікативного процесу.

У 2009 році наказом Міністерства освіти і науки була затверджена нова програма курсу „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, автори якої зазначили, що зміст дисципліни покликаний не тільки узагальнити й систематизувати знання з української мови, набуті в школі, а й сформувати мовну особистість, обізнану з культурою усного й писемного мовлення, яка вміє в повному обсязі використовувати набуті знання, уміння й навички для оптимальної мовної поведінки в професійній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей викладання дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” присвячена значна кількість наукових праць. Зокрема, Наталія Шарата наголошує, що під час вивчення курсу потрібно звертати особливу увагу на таку складову професійної компетенції фахівця як креативність. „Креативні якості індивіда стійкі й забезпечують творчий стиль його мовленнєвої поведінки, продуктивність і унікальність способів та результатів діяльності, а також готовність до творчих

конструктивних перетворень у різних сферах життєдіяльності. Ці якості формуються в процесі всього розвитку особистості шляхом неперервного вдосконалення творчих навичок” [3: 51].

Автори навчального посібника „Культура української фахової мови” Л. І. Мацько та Л. В. Кравець зазначають, що для ефективної професійної діяльності важливі такі креативні якості особистості: а) інтелектуально-креативні (дивергентне мислення, інтуїція, здатність до перетворень); б) мотиваційно-креативні (зацікавленість, потреба в самореалізації, творча позиція); в) комунікативно-креативні (здатність мотивувати творчість інших, акумулювати творчий досвід) [2: 17–18].

Мета написання статті – розглянути особливості застосування найбільш ефективних методів та прийомів вивчення дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, покликаних не тільки сприяти кращому засвоєнню теоретичного матеріалу, а й суттєво допомогти у виробленні практичних умінь студентів працювати в колективі, безконфліктно взаємодіяти на різних рівнях суспільної (і зокрема професійної) комунікації.

Виклад основного матеріалу. Потреба професіонала в ефективному спілкуванні є потужною рушійною силою, яка стимулює до пошуку найбільш доцільних, найвиразніших мовних засобів. Протягом століть українська спільнота зберігала та примножувала багатство своєї мови, яка є найважливішим засобом формування, становлення й розвитку сучасної особистості. Людство винайшло безліч можливостей обміну інформацією (звукові сигнали, дорожні знаки, символи, коди і т.д.), однак усі вони обмежені у виражальних засобах. І тільки мова здатна забезпечити повноцінне спілкування, необхідне для подальшого розвитку суспільства.

Науковцями доведено, що результат будь-якої діяльності, навіть практичне виготовлення будь-якої речі, на 80% залежить від успішного спілкування, і тільки на 20% – від виконуваних нею функцій. Тому надзвичайно важливими під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) є теми другого змістового модуля „Професійна комунікація”. Відповідно до програми передбачений розгляд таких тем: спілкування як інструмент професійної діяльності; риторика й мистецтво презентації; культура усного фахового спілкування; форми колективного обговорення професійних проблем; ділові папери як засіб писемної професійної комунікації та ін.

У сучасному суспільстві досконале володіння перерахованими навичками є такою ж необхідністю, як і наявність спеціальних знань в обраній професійній галузі.

У процесі вивчення дисципліни студенти здобувають ті знання, які будуть необхідними в майбутній діяльності навіть незалежно від фаху та посади, оскільки вони є універсальними. Адже, щоб успішно представити певний проект замовникам, партнерам, спеціаліст не може обійтися без навичок ораторської майстерності, знань основних вимог до ефективної презентації та ін., а щоб отримати бажану посаду, потрібно обов’язково знати усі хитрощі проходження співбесід.

Завдання викладача – забезпечити за допомогою різних методів і прийомів розвиток креативності студентів.

Практика викладання дисципліни засвідчує ефективність проведення занять у формі *виборчої кампанії*. Студенти формують кілька груп (відповідно до кількості питань, винесених на практичне заняття, наприклад: 1) поняття про ораторську (риторичну) компетенцію; 2) комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу; 3) мистецтво аргументації; 4) мовні засоби переконування). Кожна із сформованих груп є окремою політичною силою, яка делегує свого кандидата в депутати для виголошення програми (тобто відповіді на теоретичне питання). Кандидати виголошують програми, використовуючи мовні засоби публіцистичного стилю (ораторського підстилю).

Члени партій-конкурентів ставлять провокаційні питання „чужим” кандидатам. Потім усі голосують за кожного з кандидатів (окрім свого), враховуючи такі показники: а) рівень ораторської майстерності; б) рівень представленого теоретичного матеріалу; в) уміння зацікавити аудиторію; г) відповіді на провокаційні питання. Для підведення підсумків обирають лічильну комісію, яка рахує отримані бали й оголошує переможця.

Такий метод дає можливість викладачеві оцінити роботу, окрім кандидатів, майже усіх студентів у групі (наприклад, нараховують бали за допомогу кандидату в представленні програми, за поставлені кандидату-конкуренту питання та ін.). Однак головна мета такого заняття – це можливість навчитися використовувати творчі здібності, продемонструвати власні креативні якості. Студенти вдосконалюють свою ораторську майстерність, вміння триматися перед

аудиторією. Досвід проведення подібних практичних занять свідчить, що студенти здатні виявити неабияку креативність. Зокрема, придумати гасла, текстами яких стають основні правила, які потрібно запам'ятати в ході вивчення матеріалу.

Програмою дисципліни передбачене вивчення теми „Мозковий штурм”. Безумовно, що обов'язковим є застосування такого методу під час практичного заняття. Студенти можуть поділитися на групи по 6-8 осіб, обравши керівників. Однак важливо продумати завдання для *мозкового штурму*. Усі отримують однакове завдання, наприклад: підготувати через 20 хв. рекламний лист з інформацією про свій факультет / професію з використанням фахової термінології. Через 20 хвилин керівники груп зачитують свої листи.

Засвідчує свою ефективність під час вивчення дисципліни й „метод снігової кулі”. Цей вид роботи є досить складним за своєю методикою, однак відіграє важливу роль у виробленні умінь безконфліктної взаємодії. Адже студентів уже тепер потрібно готувати до роботи в колективі, навчати вмінню стримувати емоції, приймати й поважати думки інших, і також вміти коректно відстояти свої погляди. Метод передбачає постановку проблемного питання. Студенти об'єднуються в групи по двоє-троє, і обговорюють проблему протягом 5 хв. Записують свої думки стосовно поставленої проблеми. Надалі кожна групу об'єднують з іншою. Таким чином груп стає менше, обговорення продовжується. Щоразу зачитуються ідеї, принесені із попередньої роботи в малих групах. Кращі ідеї відбирають, і вони стають основою для подальшого обговорення. Об'єднання в групи йде доти, поки не сформується одна велика. Один студент зачитує результати. Головна мета – поступово, аналізуючи складне питання, зібрати достатню кількість матеріалу та спільно вирішити проблему.

Ще одним ефективним методом взаємодії є *метод групових проектів*. Студентів формують у невеликі групи (по 5 осіб). Кожна група отримує завдання підготувати певний проект (доцільно, якщо це будуть теми, що входять до програми дисципліни, однак винесені на самостійне опрацювання; наприклад, гарно сприймаються такі теми, як „Гендерні особливості спілкування”, „Нейро-лінгвістичне програмування”, „PR-технології”, „Невербальні засоби спілкування (просодика, кінесика, проксемика, такесика та ін.), „Мережевий етикет” тощо.

Результати спільної роботи студенти представляють у вигляді проектів на практичному занятті. Така форма взаємодії дає можливість краще адаптуватися в професійному колективі в майбутньому. Студенти вчаться розподіляти обов'язки, виконувати поставлені завдання. Також потрібно наголосити й на важливості морального аспекту – учасники розуміють відповідальність за результат усього колективу.

Під час вивчення теми „Співбесіда з роботодавцем” необхідним є програвання відповідних мікроситуацій. Провести уявну співбесіду доцільно для закріплення теоретичного матеріалу, який уже був розглянутий раніше. Співбесіда проходить за певним сценарієм. Двоє студентів проводять інсценізацію. Один учасник є роботодавцем, інший – кандидатом на певну посаду. Роботодавець ставить питання, які є найбільш поширеними під час співбесід. Кандидат відповідає. Інші студенти спостерігають і аналізують, підсумовуючи, яких помилок припустився здобувач. Прогнозують, чи отримає він бажану посаду.

Під час вивчення теми „Види публічного мовлення” доцільно провести заняття у формі *наукової конференції*. Студенти завчасно отримують завдання підготувати доповіді. На занятті обирають керівника секції та секретаря. Керівник веде засідання, використовуючи різноманітні мовні формули наукового етикету (які вже вивчені раніше, під час розгляду теми „Мовний, мовленнєвий, спілкувальний етикет”). Студенти виголошують доповіді. Після кожної доповіді ставлять питання ораторові. Потім усі роблять аналіз виступу: характеризують спочатку позитивні моменти доповіді, а потім висловлюють зауваження і побажання.

Аналіз здійснюють, враховуючи такі аспекти: а) манера викладу: чи виглядав доповідач достатньо природним, чи володів гарною дикцією, артикуляцією, чи було його мовлення чітким, багатим, чистим; б) чітко виражені переходи від однієї частини виступу до іншої; в) наявність логічного завершення; г) контакт з аудиторією (чи зацікавив доповідач реципієнтів, чи уважними вони були).

Такий метод дає можливість підготувати студентів до участі у конференціях, а також відчутти себе справжніми науковцями.

Практика засвідчує ефективність реалізації конфліктних мікроситуацій під час вивчення теми: „Форми колективного обговорення професійних проблем”.

Уміння взаємодіяти в колективі – це така ж важлива набута якість, як і вміння читати чи

писати. Тому викладач має застосувати різні методи та прийоми, що сприятимуть вдосконаленню соціальної взаємодії. Можна розіграти ситуацію таким чином. Студенти на заготовлених аркушах паперу записують фразу-зауваження, яку керівник говорить підлеглому (або колега колезі) (наприклад: *Ви невдало провели переговори*); викладач (або староста групи) збирає аркуші, перемішує і роздає студентам у довільному порядку. Далі студенти записують відповідь, але таку, яка б спровокувала конфлікт; викладач знову збирає аркуші, перемішує і роздає в довільному порядку. Далі кожен записує погрози від імені начальника; аркуші знову збирають та перемішують. Студенти мають дати письмову відповідь, яка б допомогла залагодити конфлікт. У результаті такої взаємодії виникають декілька (відповідно до кількості студентів у групі) сценаріїв розвитку ситуації. Кожен із учасників зачитує один сценарій. Потім усі аналізують, чи правильно були дібрані слова, чи вдалося розв'язати конфлікт.

Успіх проведення таких занять значною мірою залежить від викладача, а саме від його вмінь: правильно обрати методи й прийоми для певного заняття (залежно від мети й теми, особливостей матеріалу, який вивчається); ефективно (враховуючи індивідуальні особливості) сформувати групу студентів; продумати структуру практичного заняття з використанням групових форм навчальної діяльності; обрати проблему для розв'язання та спрямувати студентів до шляхів її вирішення; залагодити конфлікти, якщо такі виникнуть (особливо під час аналізу студентами діяльності своїх одногрупників).

Кожен викладач має право обирати такі форми роботи, які відповідають меті навчальної дисципліни. Вони залежатимуть передусім від активності студентів, від їхнього бажання постійно самовдосконалюватися з фахових предметів.

Особливу увагу викладачеві варто звернути на використання методу аналізу виступу студента його одногрупниками. На таких практичних заняттях вони, чи не вперше, мають справу з критикою з боку своїх друзів. Це, по-перше, підготує їх до майбутньої взаємодії в робочому колективі, де такі форми обговорення (наприклад, проєктів) є звичайною практикою, а по-друге, сприяє кращому усвідомленню своїх недоліків, помилок у підготовці, адже інформація про них іде не тільки від викладача, а ще в середньому від 10 осіб, що дає змогу врахувати більшу кількість зауважень.

Висновки. Подібні методи та прийоми значно сприяють кращому засвоєнню теоретичного матеріалу, умінню взаємодіяти в колективі, формуванню й удосконаленню культури професійного мовлення, виробленню навичок мовної майстерності, виховання мовної свідомості, виробленню креативних якостей. У ході таких занять студенти краще засвоюють елементи мовної культури, а також виробляють уміння послідовно висловлювати власні думки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войцехівська І. С. Ефективність проєктування при викладанні української мови за професійним спрямуванням [Електронний ресурс] / І. С. Войцехівська. – Режим доступу: <http://intkonf.org/voytsehivska-i-s-efektivnist-proektuvannya-pri-vikladanni-ukrayinskoyi-movi-za-profesiynim-spryamuvanniam/>
2. Мацько Л.І. Культура української фахової мови: навч. посібн. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: Академія, 2007. – 360 с. – (Альма-матер).
3. Шарата Н. Удосконалення змісту навчання української мови за професійним спрямуванням / Наталія Шарата // Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2010. – № 1–2 (50–51). – С. 51–54.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Кирилюк – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.